<https://doi.org/10.25143/socr.13.2019.1.096-103>

Ieskats delikta tiesībās

Dana Segale

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija
danasegale@inbox.lv

Kopsavilkums

Rakstā tiek aplūkotas delikta tiesības, parādot paša jēdziena vēsturisko un mūsdienu piepildījumu, kā arī dodot plašāku ieskatu šajā jautājumā, proti, analizējot problēmas, kas saistītas ar aizsardzību pret nepamatotu personas tiesību aizskārums, un sniedzot to risinājumus.

Pētījumā ir analizēts tiesību aizskārums un atlīdzinājuma vērtējums, stingri ievērojot šādu aspektu: atlīdzinājums pēc savas būtības nevar tikt uzskatīts par iespēju piepelnīties, un to nedrīkst noteikt, vērtēšanā izmantojot kādu matemātisku formulu. Šeit arī apskatīta mūsdienās pastāvošā problēma (vai drīzāk vēlēšanās, kura ir pāraugusi problēmā) visu noteikt naudas izteiksmē.

Atslēgvārdi: delikta tiesības, apmierinājums, tiesību aizskārums.

Ievads

Jebkādu zinātnisko izpēti sākot, pamatoti ir jāpiekrīt Reimonda Hartmana (*Raymond Hartman*) atziņai, ka zinātne nav kas vairāk kā formālas atskaite sistēmas piemērošana fenomena haosam. Veicot fenomena, šajā gadījumā delikta tiesību, izpēti ir jāpatur prātā, ka fakti un skaidrojumi, kuri atklāj izzināmā fenomena saturu, ir tikai šī brīža aktuālās atskaite sistēmas apskats, kurš pakļauts nemitīgai attīstībai un pārmaiņām.

Šā pētījuma mērķis ir aplūkot delikta tiesības, parādot paša jēdziena vēsturisko un mūsdienu piepildījumu, kā arī dodot plašāku ieskatu šajā jautājumā, proti, pievērsoties problēmām, kas saistītas ar aizsardzību pret nepamatotu personas tiesību aizskārums, un to risinājumiem.

Šā pētījuma gaitā tika izmantota teorētiskā pamatojuma metode, ar kuras palīdzību analizēta tiesību doktrīna, kā arī analītiskā metode. Tika salīdzinātas tiesību normas un dažādu autoru atziņas, kā arī salīdzināts tiesiskais regulējums normatīvo aktu un juridiskās literatūras aspektā, veikta analīze un apkopošana, lietojot aprakstošo metodi.

Jēdziena “delikts” vēsturiskais aspekts

Pētot delikta tiesību izveidošanos, vispirms jāpievēršas romiešu tiesību analīzei delikta tiesību aspektā, jo tieši romiešu tiesībās tika ieviests šā fenomena skaidrojums un dots tam nosaukums, kas saglabājies līdz mūsdienām.

Romieši lietoja divus tiesību pārkāpumu apzīmējumus – *crimen* jeb noziegums un *delictum* jeb neatļauta darbība. XII tabulu likumos ir paredzēti vairāki delikti. Visnopietnākais no tiem – *iniuria* jeb personas apdraudējums. Ja par šādu nodarījumu starp cietušo un uzbrucēju netika panākts izlīgums, tad rīkojās pēc taliona principa, t. i., “zobs pret zobu, acs pret aci”. Turpretī gadījumā, ja cietušajam bija laužti kauli, pārsista galva vai ievainots vēders, XII tabulu likumi aizliedza rīkoties pēc taliona principa. Vainīgajam vajadzēja samaksāt cietušajam 300 asu; bet, ja cietušais bija vergs, tad par šādu pašu nodarījumu sods bija 150 asu (naudu saņēma verga īpašnieks). Par piekaušanu cietušajam pienācās 25 asis. [8]

Vēlākos laikos mainījās izpratne par neatļautās darbības smaguma pakāpi, un atsevišķi tika izdalītas neatļautās darbības ar smagām sekām. Tās uzskatīja par noziegumiem, jo mainījās uzskats par dzīvības un veselības vērtību.

XII tabulu likumos bija paredzēti vēl citi delikti, mazāk nozīmīgi. Klasiskajā laikmetā romiešu tiesībās no noziedzīga nodarījuma zādzības (latīņu valodā *furtum*) atsevišķi tika nošķirta laupīšana (*rapina*). Delikti jeb tiesību pārkāpumi kā saistību izcelšanās pamats saglabājās arī Romas impērijas pēdējos gadsimtos. Tiesību pārkāpumiem, kurus joprojām sauca par *iniuria*, prētoriskajās tiesībās (*ius praetorium*) tika sašaurināts to saturs, atsakoties no taliona principa piemērošanas personas aizskāruma gadījumos. Prētoriskajās tiesībās bija paredzēts, ka par personas aizskārumu vajadzēja atlīdzināt ar likumā noteiktu naudas summu. [8]

Šis ieskats romiešu tiesībās ļauj skaidri secināt, ka delikta regulējumā tika ietvertas konkrētas naudas summas par konkrētiem tiesību pārkāpumiem, un tas ir pretēji mūsdienu tiesu praksei un normatīvajam regulējumam. Mūsdienu izpratne par šo jautājumu labi ir redzama Augstākās tiesas apkopojumā sniegtajos skaidrojumos, proti, ka atlīdzības apmērs, piemēram, par morālo kaitējumu nosakāms katrā konkrētā gadījumā pēc tiesas ieskata, vadoties pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem. *Jāņem vērā, ka nepastāv vienota likme, lai noteiktu atlīdzības apmēru par morālo kaitējumu. To nosaka, ņemot vērā morālā kaitējuma smagumu, raksturu, tā nodarīšanas apstākļus un sekas, kā arī citus būtiskus apstākļus. Piespriežamai summai jeb atlīdzinājumam jāpilda taisnīguma, prevencijas un samierināšanas funkcija. Atlīdzinājumam ne tikai jāsniedz mierinājums personai, kuras tiesības tikušas aizskartas, bet arī jāattur vainojamā persona no līdzīgu aizskārumu izdarīšanas nākotnē. Tādējādi atlīdzinājumam jābūt samērīgam.* [11]

Atlīdzības apmēra noteikšanas izpratne

Jautājums par atlīdzības apmēru vienmēr ir bijis aktuāls, un, izpētot judikatūru, nav pat manāma kāda konsekvence vai vienotas vadlīnijas apmierinājuma noteikšanā, vērtēšanā vai lielumā.

Tomēr, vērtējot jēdziena “delikts” mūsdienu izpratni, var atrast dažādus skaidrojumus, piemēram, tā ir neatbilstīga darbība vai bezdarbība, par kuru cietusi persona civilā procesā var prasīt zaudējumu piedziņu, ja vien šī neatbilstīgā darbība nav tikai liguma pārkāpums. Civiltiesību pārkāpumu tiesības galvenokārt attiecas uz kompensāciju piešķiršanu par personisku kaitējumu vai zaudējumiem, kas radušies nolaidības dēļ. Taču tās aizsargā arī citas tiesības, piemēram, reputāciju, personisko brīvību, īpašumtiesības, īpašuma esību un komercintereses. Galvenais tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas tiek lietots šajos gadījumos, ir zaudējumu piedziņa, taču dažkārt tiek sūtīti izpildraksti, lai novērstu kaitējumu atkārtošanos. [13]

Delikts ir jāsaprot arī kā civiltiesiska saistība, kura ir izveidojusies saskaņā ar likumu, no personas subjektīvo tiesību aizskāruma ārpus līgumiskām attiecībām.

Civilprocesa likuma 1. panta pirmajā daļā noteikts, ka katrai fiziskai un juridiskai personai ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā [2].

Taču Civillikumā ietverts arī jēdziens “neatļauta darbība”. Tādējādi ir secināms, ka neatļauta ir katra darbība, kura rada tiesību aizskārumu, kā arī tad, ja to rada bezdarbība, savukārt neatļautā darbība un bezdarbība tiek iedalīta:

- liguma saistību nepildīšana jeb līgumattiecību pārkāpums, piemēram, nokavējums;
- delikts jeb ārpuslīgumisks pārkāpums, kas var izpausties personiskos veselības, dzīvības, goda, cieņas, brīvības vai mantiskos aizskārumos.

Neatļautas darbības pretstats ir atļauta (tiesiska) darbība, kas, pirmām kārtām, ir katram subjektam piederošo tiesību izlietošana. Par neatļautu darbību vai bezdarbību ir paredzēta civiltiesiskā atbildība, kura izpaužas aizskārēja personas, kas izdarījusi neatļautu darbību vai pieļāvusi neatļautu bezdarbību, pienākumā atlīdzināt cietušajam ar to radušos zaudējumus. [9]

Savukārt runājot par zaudējumiem, jāatzīmē, ka to atlīdzināšana ir galvenais aizskāruma apmierinājuma līdzeklis, kura mērķis ir novērst sekas un atjaunot iepriekšējo stāvokli, kāds bijis pirms tiesību pārkāpuma. Pēc sava rakstura zaudējumi ir mantas samazinājums vai bojājums, kā arī peļņas samazinājums un papildu izdevumi.

Civiltiesiskajai atbildībai un tai sekojošai zaudējumu atlīdzināšanai ir četri priekšnoteikumi:

- kādas personas prettiesiska rīcība (darbība vai bezdarbība);
- šīs personas vaina;
- zaudējumu esamība un to konkrēts apmērs;
- cēloniskais sakars starp prettiesisko rīcību un zaudējumiem. [9]

Pastāvot šeit uzskaitītajiem priekšnoteikumiem, ir pamats runāt par zaudējumu atlīdzināšanu civiltiesiskā kārtībā. Lai izprastu delikta mūsdienīgo aspektu, kurš tiek atspoguļots normatīvajā regulējumā, jāizvērtē, ar ko delikts atšķiras un kuras tā pazīmes ir tādas pašas kā normatīvajā regulējumā esošiem citiem jēdzieniem.

Delikta un saistības pārkāpuma gadījumā zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumi atšķiras. Tāpēc (ar retiem izņēmumiem) katram gadījumam ir savs prasījuma pamats un sava tiesību norma. Latvijā zaudējumu atlīdzības prasījuma pamats delikta gadījumā ir Civillikuma 1635. pants, bet saistības pārkāpuma gadījumā – Civillikuma 1779. pants. [14]

Tādējādi ir pamats padziļināti izpētīt Civillikuma 1635. pantu, kurā ir noteikts, ka katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot. [1] Šā panta struktūra ir kā saistītu jēdzienu virtene, kā no viena apstākļa vai fakta izrietošu seku rezultāts, kurš savukārt veido shēmu, proti, – ar neatļautu darbību tiek nodarīts kaitējums, kas cietušajam dod tiesības prasīt apmierinājumu, tas savukārt ir ierobežots, ciktāl aizskārēju par šo darbību var vainot. Šī shēma ir kā virtene, kuras katra elementa esamība ir neizbēgama. Var arī secināt, ka Civillikuma 1635. pantā ietverti stingri priekšnoteikumi, proti, kaitējuma esamība, kura viennozīmīgi ir cēloniskā sakarā ar neatļauto darbību vai bezdarbību, un, protams, priekšnoteikums ir arī pati neatļautā darbība vai bezdarbība. Tādējādi ir nodalāmi trīs priekšnoteikumi, kuri veido panta skeletu.

Izpētot šā panta jēgu un piepildījumu, ir vērts pievērsties Civillikuma komentāros dotajam skaidrojumam, ka tiesību aizskāruma gadījumā ir tiesības prasīt apmierinājumu, ka aizskārējam ir jādod apmierinājums. Civiltiesību galvenais uzdevums ir nodrošināt mantisko attiecību ekvivalenci. Taču civiltiesības aizsargā arī personiskos labumus, ko nevar aizstāt ar naudu, tāpēc ne vienmēr ir pareizi runāt par zaudējumu atlīdzību. Šā iemesla dēļ vispārināti tiek lietots plašākais apzīmējums “dot apmierinājumu”. Termins “apmierinājums” ir jālieto arī tajos gadījumos, kuros strīds radies par mantas atdošanu, piemēram, patapinājumā, vai tajos gadījumos, kad kreditors vēlas, lai parādnieks izpilda noteiktu darbību vai atturas no darbības. [12]

Runājot par vainu un tās noteikšanu, jāuzsver, ka Civillikumā ietvertas daudzas vainas formas, piemēram, neuzmanība, kura savukārt var būt gan rupja, gan viegla, kā arī ļauns nolūks, kurš savukārt ir katrs tišs kaitējums. Tomēr vainas noskaidrošanai ir nepieciešams arī cēloniskais sakars, kura konstatēšana un pakāpe ir svarīga vainas smaguma noteikšanā. Situācijas mēdz būt dažādas, un cēloņsakarības pakāpes noteikšana ir allaž aktuāla. Piemēram var aplūkot šādu situāciju: divu uzņēmumu sadarbība notiek saskaņā ar noslēgtiem līgumiem, taču viena puse “SIA A” nepilda savas saistības, bet otra puse “SIA B” vērsas tiesā ar prasību, taču procesa laikā “SIA B” kļūst maksātnespējīga, jo parādās vēl arī citi saistību nepildītāji. Te rodas jautājums, cik lielā mērā “SIA A” ir vainojama pie tā, ka “SIA B” iestājas maksātnespēja, vai tā iestātos arī gadījumā, ja saistības tiktu pildītas? Visdrīzāk, ka jā, taču daļēja vaina vai cēloniskais sakars starp saistību nepildīšanu un maksātnespējas iestāšanos nav noliedzams.

Salīdzinājumam var minēt arī Eiropas deliktu tiesību principus, kuros tiek skaidrots, vai un kādā pakāpē kaitējumu var attiecināt uz aizskārēju, proti, ka tas ir atkarīgs no vairākiem faktoriem, to skaitā no kaitējuma paredzamības, personas saprātīguma, darbības laika, jo īpaši ņemot vērā laika vai telpas tuvumu starp kaitīgo darbību un tās sekām vai kaitējuma apmēru attiecībā pret normālu šādas darbības rezultātu. [10]

Arī Civillikuma komentāros sniegts skaidrojums par vainu apskatāmā jautājuma aspektā, proti, lai prasītu apmierinājumu, ir jānoskaidro, vai un ciktāl aizskārēju var vainot par viņa darbību vai bezdarbību. Tomēr tiek stingri norādīts, ka civiltiesībās vainas definīcija nevar būt tāda, kā to atzīst krimināltiesībās. Vaina ir saistīta ar personas psihisko attieksmi, bet tā nav pati psihiskā attieksme vai tikai psihiskā attieksme. Civiltiesisko attiecību subjekti, kā zināms, ir arī juridiskas personas. Runāt par šo personu psihisko attieksmi vispār nav loģiski, jo psihe var piemist tikai fiziskām personām. Turklāt ļauna nolūka traktējums stipri atšķiras no neuzmanības traktējuma, kas savukārt apgrūtina vienotas vainas definīcijas izstrādāšanu. [12]

No minētā var secināt, ka tieši nolūks un neuzmanība var veidot vainu, taču nedrīkst aizmirst, ka paša jēdziena “vaina” izpratne administratīvajās tiesībās, krimināltiesībās un civiltiesībās krasi atšķiras.

Lai gūtu plašāku un dziļāku apskatāmā jautājuma izpratni, ir jāanalizē arī judikatūrā pastāvošie viedokļi un nostājas. Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka morālais kaitējums ir personas ciešanas, sāpes un pārdzīvojumi, ko nav iespējams tieši novērtēt. Pārciestā sekas nav iespējams aizstāt ar naudu, taču, sniedzot cietušajai personai atbilstīgu atlīdzinājumu naudas izteiksmē, ir iespējams sniegt viņai zināmu gandarījumu un tādējādi mazināt ciešanas un sāpes. Tā kā morālais kaitējums ir aizskāruma negatīvās sekas, tiesai pēc prettiesiskas rīcības fakta visupirms ir jākonstatē morālā kaitējuma esamība un tikai pēc tam jāvērtē atlīdzības apmērs. [11]

Jāņem vērā, ka pēc būtības zaudējumu atlīdzība Latvijas tiesībās primāri tiek regulēta ar Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešo teikumu, proti, nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu [3]. Taču nedrīkst aizmirst, ka ir jānošķir atlīdzības prasības pret privātpersonām civilprocesa un kriminālprocesa ietvaros un atlīdzības prasības pret valsti, kuras savukārt tiek regulētas administratīvā procesa ietvaros. Nav iespējams nošķirt pašu tiesību aizskārumu un atlīdzinājumu, jo nav noteikti atlīdzības standarti, un rodas jautājums par atlīdzības atbilstību. Jāatzīst, ka atbilstīga atlīdzinājuma problemātika bieži tiek analizēta judikatūrā, un daļēji jāpiekrīt Latvijas Republikas Augstākās tiesas nostājai, ka ir jāšķirama virkne principu, kas ir jāievēro atlīdzinājuma noteikšanā. Lai atlīdzinājums būtu atbilstīgs Latvijas Republikas Satversmes 92. panta izpratnē, tam ir jābūt efektīvam tiesiskās aizsardzības līdzeklim [5].

Jēdziens “atbilstīgs atlīdzinājums” nozīmē, ka atlīdzinājumam ir jābūt taisnīgam. Atlīdzinājumam ir jāsniedz gandarījums personai, kuras tiesības ir tikušas aizskartas [7]. Tādējādi atlīdzinājums demokrātiskā un tiesiskā valstī nedrīkst būt nesamērīgi mazs [6]. Tomēr apskatot “atbilstīga atlīdzinājuma” jēdzienu un Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešo teikumu, var secināt, ka atbilstīga atlīdzinājuma izpratne parasti tiek

skatīta finansiālā aspektā, t. i., cik liela naudas summa ir atzīstama par pietiekošu apmierinājumu. Ir vērts pievērst uzmanību tam, ka jēdzienam “atbilstīgs atlīdzinājums” nedrīkst piešķirt tikai mantisku raksturu, jo sasniegt taisnīgumu un sniegt gandarījumu jeb apmierinājumu personai, kuras tiesības ir aizskartas, var arī nemateriālā veidā, piemēram, publiska atvainošanās var sniegt apmierinājumu.

Tiesību aizskārums un atlīdzinājums nevar tikt uzskatīts par iespēju piepelnīties, un to nedrīkst noteikt, vērtēšanā izmantojot kādu matemātisku formulu. Ja romiešu tiesībās bija pieņemts konkrēts mantisks atlīdzinājums par konkrētu tiesību pārkāpumu un šāda pieeja neradīja mulsumu, tad mūsdienās tiesību normas nevar tikt matemātiski pamatotas. Līdzīga nostāja ir pausta vairākos Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumos, kuros tiek minēts, ka taisnīga atlīdzinājuma noteikšanā tiesa ir nošķīrusi tos gadījumus, kuros iesniedzējs guvis fizisku vai psiholoģisku traumu, mokas, nemieru, neapmierinātību, piedzīvojis sāpes un ciešanas, netaisnības vai pazemojuma sajūtu, ilgstošu neskaidrību, dzīves izpostīšanu vai arī patiesu iespēju zudumu, no gadījumiem, kuros iesniedzējam nodarīts kaitējums mazākā mērogā, un tādēļ publisks atzinums dalībvalstij saistošā spriedumā pats par sevi tiek uzskatīts par spēcīgu kompensācijas veidu [4]. Proti, jau pati par sevi apstākļa, ar kuru tikušas aizskartas tiesības, atzīšana par tiesību normām neatbilstošu vai spēkā neesošu sniedz pietiekošu apmierinājumu, dodot pamatu arī citiem sabiedrības locekļiem justies pasargātākiem no tiesību pārkāpumiem, nekā bija iepriekš. Taču gadījumos, kuros tiesību pārkāpuma apmierinājums tiek sniegts naudas izteiksmē, netiek skatīta situācija plašāk, vērtējot tiesību aizskarošo procesu atbilstību un iespēju tos labot, un nepieļaut turpmāk. Rodas situācija, ka nolēmums ļauj skaidri redzēt robežu, kas vēlmi gūt kādu materiālu labumu un gūt apmierinājumu par tiesību pārkāpumu nošķir no vēlmes saņemt atziņu par notikušo un apliecinājumu, ka tiesības tikušas aizskartas. Materiālā apmierinājuma guvums nevar būt vienīgā sabiedrības vērtību skala.

“Tiesiskās aizsardzības efektivitāte” un “atbilstīgs atlīdzinājums”, kā arī daudzi citi jēdzieni, kuri pēc būtības tiek haotiski minēti, piemēram, judikatūrā, bieži vien nav jēdzieni, kuri pārklājas. Tiesības var būt efektīvi aizsargātas, bet rodas jautājums, vai to aizsardzība ir taisnīga, samērīga un visbeidzot – atbilstīga? Atbildot uz šiem jautājumiem, parādās viens no sarežģītākajiem apskatāmā temata aspektiem, proti, kā pierādīt tiesību aizskāruma apmēru un noteikt ekvivalentu atlīdzinājumu, kā izvēlēties atlīdzinājuma līdzekli un veidu, kurš sniegs paredzamo apmierinājumu? Šie jautājumi judikatūrā bieži vien tiek atstāti bez atbildes. Kaut arī juridiskajā literatūrā ir minēts, ka izšķirošs ir tieši atlīdzinājuma līdzeklis, kurš nodrošina efektīvu tiesisko aizsardzību konkrētajam tiesību aizskārumam, tomēr atlīdzinājums biežāk tiek saprasts kā novērtējums naudas izteiksmē. Taču neapšaubāmi atšķirīga un pat nesalīdzināma ir katras personas izpratne par naudas apmēru, kurš rada apmierinājumu, jo tas ir samērīgs ar katras personas dzīves līmeni, prasībām un izpratni. Šie aspekti ir pakļauti arī vecumam un izglītības līmenim – jauns cilvēks savas karjeras sākumā ir mazāk prasīgs, persona brieduma gados ar labiem ienākumiem citādāk vērtē savu tiesību ierobežojumu un visbeidzot personai cienījamā vecumā ir sava, ļoti atšķirīga kritēriju skala un prasības.

Secinājumi

Izpratne par atbilstīgu atlīdzinājumu kā tikai finansiāli piepildītu jēdzienu ir pārāk šaura un liek domāt par analogiju ar prētoriskām tiesībām, kurās par konkrētu aizskārumu tika paredzēts atlīdzinājums ar likumā noteiktu naudas summu.

Atšķirībā no Senās Romas mūsdienu sabiedrībā nav iespējama doma, ka katra aizskāruma scenārijs ir iepriekš aprēķināts naudas izteiksmē. Lai arī cik produktīvi būtu šāda veida strīdu risināšanas modeļi, tomēr tie izslēgtu iespēju individuāli vērtēt katru gadījumu. Taču nevar arī neminēt to, ka katra gadījuma atšķirīga vērtēšana atstāj vietu nevienlīdzībai. Proti, ja persona zināšanu trūkuma dēļ nav informēta par iespējām, tā nevar tās izmantot pilnā apmērā vai pat daļēji, savukārt cita persona spēj gan finansiāli, gan arī zināšanu līmenī izkonkurēt citus, tādējādi gūstot lielākus panākumus savu tiesību aizsardzībā.

Insight into Tort Law

Abstract

The aim of the article is to provide an insight into the Tort Law, which will reveal historical and contemporary fulfillment of the notion itself, as well as to present an insight into a broader issue of the problem of protection of unjustified infringement of the rights of a person and their solutions.

Keywords: Tort Law, satisfaction, infringement of law.

Avoti un literatūra

Tiesību akti

1. Civillikums: Latvijas Republikas likums: pieņemts 28.01.1937. un stājās spēkā 01.09.1992. *Valdības Vēstnesis*. 41, 20.02.1937. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [sk. 01.07.2019.].
2. Civilprocesa likums: Latvijas Republikas likums: pieņemts 14.10.1998. un stājās spēkā 01.03.1999. *Latvijas Vēstnesis*. 326/330(1387/1391), 03.11.1998. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [sk. 01.07.2019.].
3. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas valsts likums: pieņemta 15.02.1922. un stājās spēkā 07.11.1922. *Latvijas Vēstnesis*. 43, 01.07.1993. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> [sk. 01.07.2019.].

Tiesu prakse

4. European Court of Human Rights Case of Varnava and Others v. Turkey. 18 September 2009. Strasbourg (Applications nos. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 and 16073/90). Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["16064/90"\],"itemid":\["001-94162"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [sk.01.07.2019.].

5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 1. marta spriedums lietā Nr. SKA-54/2007, 8. punkts.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 16. februāra spriedums lietā Nr. SKA-104/2010, 18. punkts.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 18. februāra spriedums lietā Nr. SKA-161/2011, 16. punkts.

Literatūra

8. Birziņa, L. 2006. *Romiešu tiesības*. 2. izd. Rīga.
9. Džugleja, T. 2011. *Tiesību pamati: Mācību līdzeklis*. Rīga: Rīgas Tirdzniecības tehnikums.
10. European Group on Tort Law: Principles of European Tort Law. *Universitat de Girona*. 2005. Iegūts no: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> [sk.01.07.2019.].
11. *Latvijas Republikas Augstākā tiesa: Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās: Tiesu prakses apkopojums*. Rīga, 2014.
12. *Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: 4. d.: Saistību tiesības (1401.–2400. p.)*. Zin. red. K. Torgāns. Rīga: Mans īpašums, 1998.
13. Oxford Dictionary of Law. *Oxford Reference*. 2009. Iegūts no: doi:
14. 10.1093/acref/9780199551248.001.0001 [sk.01.07.2019.].
15. Strazdiņš, Ģ. Vispārējais zaudējumu atlīdzības prasījuma pamats delikta un saistības pārkāpuma gadījumā. *Jurista Vārds*. 6(1012), 06.02.2018.